

САҢГА ОЛОХ

№ 35 (12014) • Балаҕан ыйын 5 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
күнүмэргэ

Үөрэх

Чурапчыга – Билии күнэ/3

Ахтан-санаан

"Ким мэлдьи үлэ үөһүгэр
сылдьар – ол дьоллоох!" /4

Улуу Кыайыы 80 сыла

Кыайыы 80 сылыгар
өйдөбүннүктөр
аһылыннылар/6

Тэттик

Чурапчыга буйуна үлэтин саҕалаата

"Чурапчы" ТХПК буйуна, номнуо
иккис сылын буддьут тэрилтэлэригэр
(оскуола, уһуйаан) анаан итиннэ олохтоох
нэһилиэнньэ атыга таһаарары ынах сүөһү
этин астыы турар.

"Бүгүн Хатылы нэһилиэгиттэн 14 сүөһүнү
аҕаллылар. Үөһэ этиллибитин курдук бу
эти нэһилиэнньэ, оскуолаларга уонна
уһуйааннарга таһаарыахпыт. Билиэс
билигин 20-тэн тахса киһи үлэлии сылдьар,
ону таһынан түөрт тэжиниэ үлэлиир.
Манна билигин барыта астанан, иһэ-хоройо
ырытыллан маҕаһынарга атыга тахсыа.
Эт сүөһү анарыгар киһлэтэ – 850 солкуобай,
оттон ис үөрэ – 550 солкуобайга тэҥнэхэр.
Сыана уларыйбака турар. Бу иннинэ 9
сүөһүнү астаабыппыт. Забой мантан ыла
нэдиэлэ ахсын онгоһуллара былаанналар.
Билигин кыстыкка сангарды кирири буолан
сүөһү аҕыйах. Маҕаһынарга билигин
эт баарынан баар, оттон былаан туолуутун
туһунан этэр өссө даҕаны эрдэ. Билигин
нэһилиэнньэ хараҕа наадыар диэммит
быстах забойдары саҕалаатыбыт." – диир
киин буйуна сэбиэдиссэйэ Семен Евграфов
үлэстэр.

Японияны Кыайыы күнүн бэлиэтээн, сибэкки дьөрбөтүн уурдулар

Балаҕан ыйын 3 күнүгэр дойдунан
милитаристскай Японияны Кыайыы күнэ
бэлиэтэнэр.

Бу күн Чурапчыга сэрри хонуутугар
хорсуннук охтубут биир дойдутаахтарбыт,
онно тиийэн сураҕа суох сүппүт буйууннарбыт
сырдык ааттарыгар сүгүрүйэн, Кыайыы
томторугар сибэкки дьөрбөтүн уурдулар.

Улахан дьаһалга Чурапчы улуунун
баһылыга Степан Саргыдаев, улуус мунньабын
дьокуутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ
Яков Оконешиков, улуус баһылыгын
социальнай бөлүгүрүстэргэ солбуйааччы
Мария Кронникова, улуус бэҕэрааһынын
Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Матрена Матвеева,
Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир
Сивцев, улуус оскуолаларын дириэктэрдэрэ,
тэрилтэ салайааччылары, биридирлээн дьон
кыттыны ыллылар, кыайыыны уһансыбыт
буйууттарытын ахтан-санаан аастылар.

Улахан марафон кыайылааһар дьоһун бэлэх

Атырдьах ыйын 30 күнүгэр Дьокуускай
куоракка Бүтүн Арасыйыа чемпионаты уонна
"Олонхо марафона" буолан ааста. Марафонта
100-тэн тахса киһи уһун дистанцияга суурууга
кытына.

Манна Чурапчы улуунун биир бастыҥ
быһыа Василий Лукин 42 км 196 м уһунна
кылбар кыайыыны ситистэ. Маныаха,
өрсүүбүлүккэ, улууска нээнник биллэр
меценат, успуордунан дьарыктанааччылары
өйүүр, убаастанар биир дойдутаахпыт,
"Прогресс" ХЭТ генеральнай дириэктэрэ
Алексей Семенович Пинигин, чулуу
марафонска 42 тыһыынча 195 солкуобайы
туттарар туһунан сэртификэти бэлэхтээтэ.

Чурапчыга "Силис" уһун үйэлэниии лаабыр үлэтэ саҕаланна

Улууска – бу күнүмэргэ. Күнүскү лаабырга 55
саастарыттан үөһээ саастаах 10 киһи сылдьыаба /2

Лаабыр үөрүүтээх аһыллытын түгэнииттэн /семен кендиминов түрүттэ

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Балаҕан ыйын
5 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Балаҕан ыйын
6 күнэ
СУБУОТА

Балаҕан ыйын
7 күнэ
БАСКЫНАННА

Балаҕан ыйын
8 күнэ
БЭНИДИЭННЬК

Балаҕан ыйын
9 күнэ
ОПТУОУРУННЬК

Балаҕан ыйын
10 күнэ
СЭРЭДЭ

Балаҕан ыйын
11 күнэ
ЧЭППИЭР

19° 4°

19° 4°

18° 6°

17° 4°

16° 2°

16° 3°

16° 4°

САНГА ОЛОХ

№ 35 (12014) • Балабан ыйын 5 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
күмэргэ

Үөрэх

Чурапчыга – Билии күнэ/3

Ахтан-санаан

"Ким мэлдьи үлэ үөһүгэр
сылдьар – ол дьоллоох!" /4

Улуу Кыайыны 80 сыла

Кыайыны 80 сылыгар
өйдөбүннүктэр
аһылыннылар/6

Чурапчыга "Силис" уһун үйэлэнии лаабыр үлэтэ сажаланна

Улууска – бу күннэргэ. Күнүскү лаабырга 55
саастарыттан үөһээ саастаах 10 киһи сылдыаба /2

Лаабыр үөрүүлээх аһыллытын түгэниитэ /сүбэ-омурунун үлэһитэ

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Балабан ыйын
5 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Балабан ыйын
6 күнэ
СУБУОТА

Балабан ыйын
7 күнэ
БАСКЫНАННА

Балабан ыйын
8 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Балабан ыйын
9 күнэ
ОПТУОРОНЬУК

Балабан ыйын
10 күнэ
СЭРЭДЭ

Балабан ыйын
11 күнэ
ЧЭППИЭР

19° 4°

19° 4°

18° 6°

17° 4°

16° 2°

16° 3°

16° 4°

Улахан марафон кыайылааһар дьоһун бэлэх

Атырдьах ыйын 30 күнүгэр Дьокуускай
куоракка Бүтүн Арассыйаа чемпионата уонна
"Олонхо марафона" буолан ааста. Марафонуга
100-тэн таха киһи уһун дистанцияга сүүрүүгэ
кытынна.

Манна Чурапчы улуунун биһир бастың
быһыа Василий Лукин 42 км 195 м уһунга
кылбар кыайыны ситистэ. Маныаха,
өрсүлүүбүлүккэ, улууска кизгник биллэр
меценат, успуордунан дьарыктанааччылары
өйүүр, убаастанар биһир дойдулаахпыт,
"Прогресс" ХЭТ генеральнай дириэктэрэ
Алексей Семенович Пинигин, чулуу
марафонецка 42 тыһыынча 195 солкуобайы
туттарар туһунан сэртификэти бэлэхтээтэ.

Тэттик

Чурапчыга буйуна үлэтин сажалата

"Чурапчы" ТХПК буйуната, номнуо
иккис сылын буддьүт тэрилтэлэригэр
(оскуола, уһууһаан) анаан итиннэ олохтоох
нэһилиэнньэ атыга таһаарары ынах-сүөһү
этин астыы турар.

"Бүгүн Хатылы нэһилиэгиттэн 14 сүөһүнү
адаллылар. Үөһэ этиллибитин курдук бу
эти нэһилиэнньэ, оскуолаларга уонна
уһууһааннарга таһаарыахпыт. Биһиз
билигин 20-тэн таха киһи үлэлии сылдыар,
ону таһынан түөрт тизхиникэ үлэлиир.
Манна билигин барыта астанан, иһэ-хоойо
ырытыллан маһаһынарга атыга тахсыаба.
Эт сүөһү аңарыгар киһилэтэ – 850 солкуобай,
оттон ис үөрэ – 550 солкуобайга тэнгизээр.
Сыана уларыйбакка турар. Бу иннинэ 9
сүөһүнү астаабыппыт. Забой мантан ыла
надиэлэ ахсын, онгоһуллара былаанналар.
Билигин кыстыкка санардыы киһири буолан
сүөһү аһыйах. Маһаһынарга билигин
эт баарынан баар, оттон былаан туолуутун
туһунан этэр өссө даһаны эрдэ. Билигин
нэһилиэнньэ хараба наадыар диэммит
быстах забойдары сажалатыбыт" – диэн
киин буйуна сөбиздиссэй Семён Евграфов
үлэстэр.

Японияны Кыайыны күнүн бэлиэтээн, сибэкки дьербөтүн уурдулар

Балабан ыйын 3 күнүгэр дойдун үрдүнэн
милитаристскай Японияны Кыайыны күнэ
бэлиэтэнэр.

Бу күн Чурапчыга сэрим хонуутугар
хорсундук охтубут биһир дойдулаахтарбыт,
онно тийээн сураба суох сүлпүт буйууннарбыт
сырдык ааттарыгар сүгүрүйэччү Кыайыны
томторугар сибэкки дьербөтүн уурдулар.

Улахан дьаһалга Чурапчы улуунун
баһылыга Степан Саргыдаев, улуус мунньабын
дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ
Яков Оконешиников, улуус баһылыгын
социальнай боппуорустарга солбуйааччы
Мария Кронникова, улуус бэтэрээннэрин
Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Матрена Матеева,
Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир
Сивцев, улуус оскуолаларын дириэктэрдэрэ,
тэрилтэ салайааччылары, биһирдүүлээн дьон
кыттыыны ыллылар, кыайыны уһансыбыт
буйууттарытын ахтан-санаан аастылар.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Ил Дархан
Татарстаннаабы
нефтегазохимической
пуорумна кытынна

Мунунах кэмгэр гаас уонна ньиэп бырамысыланна-
хыгар инникитин туох боппууостар үөскүөхтэрин сөбүн
уонна билигин ону эрдэттэн быһаарарга туох үлэ ытыл-
лыахтаагын кэпсэттилэр. Пуорумна быйыл дойду эрэги-
йиннэриттэн, итиннэ Бахрейнтан, Египеттэн, Араб Хол-
боһуктаах Эмираттарыттан уонна да атын тас дойдулартан
600-тэн тахса бэрэстэбиитэл кытынна. Арасыйыа нефтега-
зохимической комплекса саҥа түһүмэххэ киирэринэн, тас
дойдуттан буолбакка, бэйэбит технологической базабытын
тэрийингэ көбөбүт. Ол биһиэхэ дойду иһинээҕи ирдэбил-
лэри эрэ толорорго буолбакка, аан дойдуга ырынагар эрэл-
лээхтик күрөстэһэргэ кыах биэриэҕэ.

«Ордук болҕомто каадырдары сайыннарыыга уурулу-
на. Урдук таһымнаах исписалисттар, инженердэр уонна
чинчийэччилэр салаа инникитин биэргэ туруктаах буола-
рын хааччыйаллар. Аан дойдуга уустук балаһыанньа кэми-
гэр судаарыстыбалар биһиргэ үлэлииллэрэ ураты суолтаны
ыларын туһунан мунунаахха этилэр», – диир Айсен Нико-
лаев үлэһиннэ.

«Энергетика» салаатыгар
хамыһыһа мунунааҕа
буолла

Айсен Николаев Татарстаннаабы нефтегазохимической
пуорум чэрчитинэн Арасыйыа Федерациятын
Судаарыстыбаннай сэбиэтин «Энергетика» салаатыгар
хамыһыһа мунунаагын тэрийдэ. Тэрээһин сүрүн
тиэмэтинэн минеральной-сырьевой бааза мөлтүүрүн
усулуобуйатыгар ис ырынак ирдэбилин хааччыйыыга
уонна аан дойдуга ырынагар Арасыйыа ирээтин
харыстааһынга ньиэп хостооһунун өйүүр мээрэлэр
буоллулар. Хамыһыһа салайааччыта Айсен Николаев
бэлиэтэбитинэн, саансыйалары үрдүнэн, дойдуга
аан дойдуга энергоресурсаларын ырынагар инники
күөҥгэ сылдыар миэстэтин тутан олорор уонна ньиэп
саппааһынан, хостооһунунан уонна экспортуунан бастакы
үс дойдуга кэккэтигэр киирэр, аан дойдуга ырынагын 10%
кэригин ылар. Итиннэ ньиэп салаатыгар федеральнай
бүддьүэт дохуотун 20% кэригин киллэрэр, оттон ньиэп
хостооһунугар сыл аайы киллэриллэр инвестициялар
сыһыары тутар салаалар сайдалларыгар көмөлөһүлөр.

Ил Дархан
муниципальной
дьюкутааттар
пуорумнарыгар кытынна

Нам улуунун кэинигэр «Биһир ньиэп Арасыйыа» баар-
тыһа өйбүлүнэн ытыллыбыт муниципальной дьюку-
тааттар өрөспүүбүлүкэтээҕи пуорумнара буолла. Манна Ил
Дархан кыттымын ылла уонна дойдуга үрдүнэн олохтоох са-
лайыһы таһымнаах буола турар уларыһыы, саҥа сокуон
миэстэтигэр бэрэстэбиитэллээх уорганнары бөөрөгөтөрүн,
ол быһымынан нэһилиэк, улуус, куорат таһымнаах дью-
кутааттар эппиэтинэстэрэ, статустара үрдүүрүн бэлиэтээн
эттэ.

Олохтоох салайыһыы туһунан өрөспүүбүлүкэ тирэх со-
куона 2025 сыл бүтүөр диэри ылыллыаҕа. «Исторической,
социальной-экономической, географической усулуобу-
йаларытын учуоттаан, олохтоох салайыһыы икки таһым-
наах тиһигин оннунан хаалларар тоҕоостоох. Ол эрэри
маньаха уларыттылары муниципалитет баһылыктарын
талым бэрээдэгэ ирдир, бу бэрэстэбиитэллээх уорганнар
оруолларын күүһүрдэр. Муниципальной тэрилхилэр са-
лалталарын тэрийингэ манньа сыһыан олохтоох таһымна
дьюкутааттар нэһилиэһинэ интериэһин туруорууга эппиэ-
тинэстэрин үрдэттирэр», – диир Айсен Николаев.

СӨ Ил Дархан уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Чурапчыга “Силис”
уһун үйэлэниии лаабыр
үлэтэ саҕаланна

Улууска – бу күннэргэ. Күнүскү лаабырга 55
саастарыттан үөһээ саастаах 10 киһи сылдыаҕа

Сэмэн ЖЕНДРИНСКИЙ

Чурапчы улуунун дьаһалтатын
көбүлээһининэн “Уһун үйэлэ-
ниии” национальной бырайыак
таһаарылаахтык үлэлиир. Ол
курдук, быйыл улуус бэтэрээн-
нэрин Сэбиэтин бэрэссэдэтэ-
лэ Матрена Матвеева салалта-
тынан анал граны ылары сити-
стилэр.

Манна улуус дьаһалтата утары
үбүлээн, Чурапчы нэһилиэгэр
Дьэ кэргэнгэ элбэх өгөнү
онорор киин иһинэн “Силис”
аҕам саастаах дьонго анаммыт
күнүскү лаабыр үөрүүлээх аһыл-
лыта буолла. Санатан эттэххэ,
өссө 2023 сыллаахха Чурапчы
улуунугар аан бастакытын,
65 саастарын ааспыт дьонго
өрөспүүбүлүкэтээҕи чэбдигирэр
сынньалан лаабыр Чурапчытаа-
бы физкультура уонна спорт ин-
ститутун базатыгар тэриллибитэ.

“Быйылгы сылга бастакы
тэрээһиммит буолла, манна 55
саастарыттан үөһээ саастаах 10
киһи хабылынна. Күнүнэн сыл-
дыахтара. Эрдэттэн биллэрин
нытан, баҕалаахтары талан ыл-
лыбыт. Үгүстэрэ – дьылырэгэр-
уоттарыгар соҕотобун олорор
дьон. Күннэ иккитэ аһыыллар.
Дьылырэгиттэн 9 чааска барыла-
рын хомуйабыт, 10 чаастан до-
руобуйаларын чэбдигирдэр гим-
настика, хаалыктаах хаамыы
буолар. Ити кэнниттэн эбиэт-
тииллэр, сытан сынньаныах-
тарын сөп. Маньаха иккис
этээскэ кинилэргэ анаан усу-
луобуйаны тэрийдибит. Эһинил
эмиз гранта кыттан, сайын
манньа үлэни тэрийиэхпитин
баҕарабыт. Дьининэн, институт

ректора Иннокентий Готовцев
биһигини өйөөн, кинилэр Мыры-
латаабы базаларыгар кининнэни-
эхтээх этибит. Онуоха үбүлээһин
хойутаан кэлэн, итиннэ үлэһит-
тэр үгүстэрэ уопускаҕа сыл-
дыар буолан кыаллыбата”, – диир
улуус бэтэрээннэрин Сэбиэтин
бэрэссэдэтэлэ Матрена Матвее-
ва үлэстэр.

Тэрээһин үөрүүлээх чааһы-
гар Чурапчы улуунун баһылыгын
социальной боппууостарга сол-
буйааччы Мария Кронникова,
дьэ кэргэнгэ элбэх өгөнү онор-
ор киин дириэктэрэ Мария Сав-
вина, Чурапчы улуунун социаль-
най харалтаҕа управление-
тын салайааччыта Лидия Тосу-
каева элэрдэ тыллара этилэр,
лаабыр үлэтэ таһаарылаах буо-
ларын, салгыы бу хамсааһын
тиһигин быспакка үлэлииригэр
баҕа санааларын тиэртилэр.

Надежда Иго-
ровна Саввина,
лаабыр саамай
аҕам 81 сааста-
ах кыттааччыта,
сааһын тухары
манньахсытынан

үлэстэбит:

●●● Төрдүм – Хагалас. Одьу-
луун нэһилиэгэр төрөппүт
кыһым, Чурапчыга уолум
аах бааллар. Билигин сиэммэр
күүлэйдии кэлэ сылдыабын. Бу
лаабырга кыһым суруйтарбы-
та, хоту Алданга күүлэйдээн
кэлэн баран, аны үргүлдү манна
аастым. Олус үчүгэй тэрээһин
эбит. Бу иннинэ үс сыллаахыта
“Чэбдиккэ” сылдыбытым, онно
сэрээккэлэппэт эһин этилэр,
көннөрү сынньалан эрэ. Бэйэм
урут-уруктуттан кыра менихпин,
оҕо былаһааккатыгар турар

хачыалларга эһин тахсан оон-
нуубун. “Бу эбэбит тахса-тахса,
биһигиннээҕэр ордук сэрээк-
кайир”, – диир сиэннэрим би-
лингэ диэри күлэллэр.

Маргарита Пе-
тровна Лукина,
лаабыр саамай
эдэр 56 сааста-
ах кыттааччыта,
төрүт Чурапчы,
эрдэ буҕаалты-
рынан үлэстэбит:

●●● Биэнсийэҕэ тахсыахпыт-
тан 4 кыһын Сочига кыстаатым.
Лаабыр диэннэригэр 5 кылаас
кэниэ “Дабаан” лаабырга сыл-
дыбыттааһым уонна олохпор бу
иккис лаабырбар кэллим. Атын
кыттааччыларбыт олус сэргэх
дьон эбит. Олус интериэһинэй,
элбэҕи билэ, көрө-истэ кэллибит.
Бэйэм кыралаан иистэнэрбин
сөбүлүүбүн.

Лаабыр аһыллыбыт бэлиэ-
тинэн аалай кыһыл лиэнтэни
быстылар, успуонсардар бэ-
лэмнээбит минньигэс туорта-
рынан күндүлэтилэр.

Бу күн сарсыарда 10 чаастан
бастакы дьарыктара буолла.
Манна кинилэри кытта педа-
гогической наука дуоктара, СӨ
физической культуураҕа уонна
спортка туйгуна Светлана Гуляе-
ва көрсөн бэсиэдэ кытта, чэги-
эн-чэбдик буолууга кэккэ сүбө-
лэри биэрдэ.

Манньа хамсааһын чахчы
олус наадалаах, ордук бочуот-
таах сынньаланга тахсыбыт,
ханны даҕаны барар-кэлэр кылаа
суох аҕам саастаах дьоммуту-
гар. Инникитин даҕаны улуус
дьаһалтатын өйбүлүнэн лаабыр
таһаарылаахтык үлэлииригэр
баҕарабыт.

Чурапчыга – Билии күнэ

Үөрэх. 2025-2026 сыллааҕы үөрэх дьылыгар улууспутугар 4000 кэрингэ оҕо оскуолаҕа үөрэниэбэ, маннайгы кылааска 302 оҕо киирдэ

Людмила ГОРОХОВА

С.К. Макаров аатынан
Чурапчы гимназията

Буойун-учуутал Степан Кузьмич Макаров аатын сүгэр Чурапчы гимназията саҕа үөрэх дьылын 310 үөрэнээччилээх көрсөр. Билии күнүн үөрүүлээх чааһын саҕаланарыгар Арасыйа, Саха Өрөспүүбүлүкэтин уонна Чурапчы улуусун былаахтарын «Мохсоҕол» байыаннай-патриотической кулууп иитиллээччилэрэ өрө күөрэччи аһыан таһаардылар. Салгым быйыл гимназист үрдүк аатын сүкпүт 5 кылаас оҕолоро, кинилэр учууталлара Сардаана Гоголева, Кыыдаана Екечямова дохсун ытыс тыаһынан киридилэр. Быйыл гимназия 5-с кылааһыгар 48 оҕо туттарсан киирдэ. Оттон 11-с кылаас үөрэнээччилэрэ учууталларынан Александра Куличкина, Николай Романовтыын сибэкки тутуурдаах киридилэр. Уопсайа 41 оҕо 11-с кылааска үктэннэ.

Дьоро чааска С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын дириэктэрэ Юрий Слепцов, Чурапчы улуусун баһылыгын бастакы солбуйааччыта Рустам Данилов, үөрэх салалтатын начаалынньыга Юрий Посельский, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев, Чурапчы гимназиятын төрүтээччи уонна бастакы дириэктэр Альбина Иустина, Степан Кузьмич Макаров биригэ төрөөбүт балтыта Мария Макарова, Чурапчы улуусун прокурорун солбуйааччыта Андрей Афанасьев эбэрдэ тыллара эттилэр.

Гимназия дириэктэрэ Михаил Слепцов: «Өркөн өй уйата буолбут Чурапчыбыт гимназиятыгар ааспыт үөрэх дьыла үрдүк көрдөрүүлээх түмүктэмнэ. Ол курдук, биһиги оҕолорбут 100 % үөрэххэ киирдэ ситистилэр уонна 75% үрдүк үөрэххэ киридилэр. Мантан 12 выпускниктыг үөрэххэ уһууччу ситиһинилэрин иһин мэтээлинэн наҕараадаланналар. 14 үөрэнээччибүт бүтүүн Арасыйаҕа, Өрөспүүбүлүкэтээҕи олимпиадаларга кыттан кыайылаах уонна призёр буолар ситиспиттэрэ. Маны сэргэ, быйыл сайын бүтүн норуоттар икки ардыларынааҕы научнай-практической оонньууларга 4 оҕобут кыттан кыайылаах уонна призёр аатын сүктүлэр», - диэн киэи тутта эттэ уонна "СӨ үтүөлээх учуутала" үрдүк аатын сүкпүт нуучча тылын уонна литературатын учууталын Марина Керемесованы, Дойду бастыг учууталларын кэккэлэригэр ааттамыт саха тылын уонна литературатын учууталын Сардаана Гоголеваны эбэрдэлээн туран, сибэкки дьөрбөтүн туттарда.

«Күндү үөрэнээччилэр, учууталлар, төрөппүттэр эһигини

Дархан кыһатыгар - Билии күнэ. /СЕМЕН ЖЕНДРИНСКЭЙ ТУОХУН

барыгытын Билии күнэ үүмүтүнэн, үөрэх дьыла саҕаламмытынан Чурапчы улуусун үөрэхтээһинин салалтатын уонна тус бэйэм ааппыттан итиитик истинник эбэрдэлибин! Күн бүтүн биһиги улууспутугар 4000 кэрингэ оҕо оскуолаҕа үөрэнэр, мантан маннайгы кылааска 302 оҕо киирдэ. Быйылгы үөрэх дьылыгар уларыйылар баар буолуохтара, ол курдук биир калым расписание олоххо кириэрэ былаанналар. Дойду үрдүнэн оҕолор бары биир расписаниенан үөрэниэхтэрэ. Маны сэргэ хас хайысха ахсын уларыттылар элбэхтэр», - диэн үөрэх салалтатын начаалынньыга Юрий Посельский бэлиэтээтэ. Кири бары мустубут дьонго үөрэх дьыла таһаарылаах буоларыгар баҕарда.

Үөрүүлээх дьаһал бүтүүтүгэр 11-с кылаас үөрэнээччилэрэ бэһис кылааска кирибит саҕа гимназистарга баҕа санаа сөмүлөттөрүн туттардылар, ситиһилээх үөрэҕи баҕардылар.

Марфа ПЕТРОВА

И.М. Павлов аатынан
Чурапчы орто оскуолата

И.М.Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар Билии күнүн бэлиэтээн, үөрүүлээх линейка буолла. Күмүт уота чабылган, таһырдыа сылһыан, оскуолаҕа оҕолор, төрөппүттэр киэргэнэн, үөрэ-көтө муһуннулар. Бу оскуолаҕа саҕа үөрэх дьылыгар уопсайа 15 кылаас аһылан, 285 оҕо үөрэнэ киирдэ. Олортон 25 оҕо оскуола боруогун аан маннай атылаата, 11-с кылааһы 23 оҕо көрүстэ.

Үгэс быһыытынан, бастакы кылааска кирибит оҕолор маннайгы учууталларын Надежда Егорованы кытары сибэкки дьөрбөтүн туттунан, сэлэли хааман киридилэр. Кырачааннарга оскуоланы бүтэрэр 11 кылаас үөрэнээччилэрэ баҕа санааларын тиэртилэр. Үөрэх дьыла саҕаламмытын туоһулуур маннайгы алтан чуорааны тыа-

һатар чиэс маннайгы кылаас үөрэнээччитигэр Айталына Дьячковскаяга уонна оскуола бастыг үөрэнээччитигэр Дамир Макаринскайга тигистэ.

Бу оскуола оҕону байыаннай-патриотической тыһыҥа итиигэ улууска бастыгнар ахсааннарыгар киирэр. Онон салгыы «Память» патриотической кулууп иитиллээччилэрэ Дьулуур Попов, Дамир Карпов уонна Данил Попов Арасыйа, Саха сирик уонна Чурапчы улуусун былааһын күөрэччи тутан киллэрдилэр.

Оскуола дириэктэрэ Николай Попов саҕа үөрэх дьыла саҕаламмытынан үөрэнээччилэри, төрөппүттэри уонна учууталлары эбэрдэлээн туран, оскуола сайынныг ситиһинин билиһиннэрдэ. Ол курдук, быйыл бастагы тыһыҥа оскуола бэйэтин базатыгар байыаннай-патриотической лааҕыр үлэлээбит. Бири сезоннаах лааҕыр икки сиригэр – Чурапчыга оскуола территориятыгар уонна Иван Михайлович Павлов төрөөбүт Мындаҕайытыгар тэриллэбит. Бу лааҕыр таһаарылаахтык, ситиһилээхтик үлэлээбитинэн сүүрбүт-көппүт үлэһиттэргэ Махтал суруктары туттарда.

Маны таһынан сылын аайы оскуолаттан 4-5 оҕо көрдүүр-чинчийэр бөлөххө кыттыһан, Новгородов уобалаһыгар үлэлээн кэлэллэр. Быйыл үлэлээбит, билиһиннээн хангаппыт үөрэнээччилэргэ Максим Аммосовка, Дамир Сотников, Ньургун Захаровка, Миша Дьяконова «Вахта Памяти-2025» сэртификэттэри туттарда. Салгым оскуола дириэктэрэ бастакы кылааска кирибит оҕолорго үөрэнээччи дневниктэрин бэлэхтээтэ.

Долгутуулаах бэлиэ түгэн уопсай хаартыскаҕа түһүүнэн түмүктэнэн, үөрэнээччилэр маннайгы уруктарыгар тарҕастылар.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ

С.А. Новгородов аатынан
Чурапчы орто оскуолата

Хас биридидит туох-хан-нык идэлэммиттэ, туох дуоһунастаммыт, кэлин үлэһит буолан ханна да сырыттарбыт – бука бары олохпут, үөрөхпит төрөөбүт оскуолабытыттан саҕаламмыта чуолкай. 2025-2026 сыллааҕы үөрэх дьылыгар өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 20 тыһ.тахса оҕо оскуолаҕа үөрэниэбэ, кинилэр истэригэр 9 тыһыҥа, ол иһигэр улууска 302 оҕо оскуола боруогун аан маннайгытын атыллаан киирдэ.

Оройуонмут 26 оскуолатыттан саамай кырдыаһас, ону тэнгэ саамай элбэх үөрэнээччилээх Дархан кыһата буолар. Сахалартан бастакы лингвист-учуонай Семен Андреевич Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын улахан кэлэтиибэ Билии күнүн үөрэ көрүстэ.

Үөрэнээччилэр үөрүүлээх лингвистикэ Александр Федотов аатынан успуорт уорайыгар ытыллыһа. Дьоро чааска оскуола дириэктэрэ Михаил Игнатев, улуус баһылыга Степан Саргыдаев, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев, Чурапчы улуусун үөрэҕин салалтатын начаалынньыгын солбуйааччы Алена Моисеева, Прасковья Борисова аатынан «Улыбка» оскуолаҕа киригэр иннинээҕи сайдар киин сөбүдүссэһэй, улуус мунньаһын дьокутаата Екатерина Иванова эбэрдэ тылы эттилэр.

«Чурапчы улууһа» МТ баһылыга Степан Саргыдаев: «Күндү үөрэнээччилэр, убаастабыллаах учууталлар, төрөппүттэр ытыктабыллаах бэтэрээннэр – Билии күнүнэн, саҕа үөрэх дьыла саҕаланар үөрүүлээх күнүнэн итиитик-истинник ис сүрэхпиттэн эбэрдэлибин! Дойду үөрэбин миннистирэ Сергей Кравцов атырдыах ыйынааҕы субэ мунньах кыттылаахтарыгар анал этиитигэр Арасыйаҕа иттии үлэтэ уонна үөрэхтээһин сайдыыта олус суолталааһын ыйда. Ону тэнгэ «Үөрэхтээһин» национальнай бырайыак түмүктэнэн, «Молодежь и дети» саҕа бырайыак олоххо киирэрин бэлиэтээн туран, үөрэх тэрилтэлэрэ, кабинеттар, ону сэргэ быйыл үлэ уонна ОБЗР кабинет-

тара, эһиил ИЗО, музыка уонна физика кабинеттара саҕардылаахтара. Эксээмэн түмүгүнэн оскуола выпускниктара естественнай-научнай дисциплиналарга, инженернай, педагогической идэлэргэ интэриэстэрэ үрдээбитин бэлиэтээтэ.

Өрөспүүбүлүкэбит Ил Дархана Айсен Сергеевич Николаев үөрэхтээһин сүрүн туһаайыларынан профильнай үөрэхтээһини уонна педагогтары өйөөһүнү ыйда, ордук тыа сиригэр каадырдар тийбэттэригэр тохтоото.

Үөрэх хаачыстыбатын тупсарымы, саҕа бэрэдиммэттэри олохтоохтук киллэран үөрэтин, эһии үөрэхтээһининэн оҕону барытын хабыы үүнэр үөрэх дьылын сүрүн сорууттарынан буолаллар, ону ситиһэргэ хас биридидит бэйэтин кылаатын киллэриэхтээх», - диэн эттэ.

Семен Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын дириэктэрэ Михаил Игнатев: «Бука барыгытын Билии күнүнэн итиитик-истинник эбэрдэлибин! Убаастабыллаах төрөппүттэр, учууталлар биһиги 2025-2026 сыллааҕы үөрэх дьылын 1200 оҕолоох саҕалаан эрэбит. Бастакы кылааска 130 үөрэнээччи киирдэ, 9 кылааска – 94 уонна 11 кылааска – 52 выпускник үөрэниэбэ. Семен Андреевич Новгородов аатын сүгэр улахан оскуола буоларыт, бу үөрэх дьылыгар биһиэхэ ситиһи кэллин, үөрэххэ, иттиигэ, бэрээдэһэ. Бука барыгытыгар эбэрдэ!»

Инньэ диэн туран былырын саҕа анаммыт дириэктэр быйыл бастакы кылааска кириэр кырачаан үөрэнээччилэр бастакы учууталларыгар туоһу суруктары, кинигэлэри туттарда.

Улуус баһылыга Степан Анатольевич, бастакы кылааска кирибит, анал байыаннай дьайыы кыттылааһын оҕотугар Ева Егоровага уонна СӨ Ил Түмэн дьокутаата Дмитрий Поисев аатыттан элбэх оҕолоох дьэ кэргэн оҕотугар Кэрэл Тарабукинага «Бастакы кылаас үөрэнээччитин» нобуордарын туттарда.

Үөрүүлээх лингвистикэ кэнниттэн оскуола салалтата, эһиил оскуоланы бүтэрэр выпускниктары түмэн, улуус баһылыга Степан Саргыдаев кыттылаах, Семен Новгородов бүүһүгэр сибэкки дьөрбөтүн уурдулар. Манна оскуола дириэктэрэ Михаил Спиридонович эппит тылыгар «Күндү оҕолорум» диэн тыл аҕалымы сылаастык этиллэн ааста, бу тылларга элбэх эрэмнэ, инникитин сырдыкка, кэрэҕэ угуйар истин, дьигчакчы киһи киһитин тыллара иһиллэргэ дьылылар. Дархан кыһата өссө даҕаны аатын ааттаһа, улахан кылаас оҕолоро кыраларга бастыг холобур буолуохтара диэн улаханник эрэнэ хааллабыт!»

Бииргэ үлэлээбиппит

1982 сыллаахха Чурапчы оройуонунан тыпографияда линотипиһын үлэли сырыттаһына ССКП райкомун бюротунан Чурапчы киносетын дириэксийэтин дириэктэринэн анаабыттара.

Бу иһиннэ үлэлээбит Иннокентий Егоров онугар. Киинэни экранга эрэ көрөр, салайар үлэһэ үлэли илтик киһиэхэ соһуччу этэ, улаханник саллыбытым. Хата интэринээт-оскуолаа бииргэ үөрэнэ сылдыбыт табаарыһым Никита Аммосов, солбуйааччы дириэктэр Иван Максимов уонна методист Семен Данилов сүбэлээн, үөрэтэн-такайан син үөрэнэн барбытым.

Семен Романович ити иһиннэ билбэт этим. Киһим үөрэ-көтө көрсүбүтэ. «Лөгөнтөй онугар аны Чакыр күтүөтэ Өлөксөй тойон буолла», – диэн үөрбүтүн биллэрбитэ. Иннокентий Егоров Чакыртан төрүттээх эбит.

Семен сахалыы тыллаах-өстөөх, дьээбэлэнэр, күлэр-үөрэр майгылаах эйэһэ киһи буолан тутта тапсыбыппыт. Киһи ыла кэлэр дьон бары биллэлэрэ, хоспутугар сылдьан күө-дьаа кэпсэтэн бараллара. Оччолорго киһини нэһиликтэр ким хайдах сатанарынан сылымнааччы млар этилэр. Тыраахтарынан, массыынаанан, сыардаах атынан да млар түбэлтэлэрэ баара.

Семен Романович методическай үлэни кылайахото тутара. Типографияны кытары кэпсэтэ-мит көрдөрүөхтээх киһилэрибитигэр эрдэттэн ис хоһоонун быһааран, рекламалыыр хаартыска уган буклет онорторобут. Хаһыат иһигэр уган тарҕаттарарбыт, онон сылдыааччы элбэх буолара.

Өрөспүүбүлүкэҕэ киһи тэрилтэлэрин куоталаһымыгар иһинки күөһү сылдыбыппыт. Хаһа даҕаны көһө сылдыар аһаҕаһа наҕараадаммыппыт.

Киносеть дириэктэринэн үлэли сырыттаһына төрөөбүт нэһилиэгим дьоно дыкутаатынан быыбардаабыттара. Сельсовет исполкомун бэрэсэдэтэлиинэн, оскуола дириэктэринэн, дыһалта баһылыгынан 12 сыл үлэлээбитим.

«Саҥа олох», хаһыат эрдээктэрэ Гаврил Попов ыгырытынан киһини солбуйааччынан, общественной-политической отдела сэбиэдиссэйинэн 1997 сылтан үлэлээбитим. Семен Романович мин үлэли каларбэр эпизитири сэкиртэринэн үлэлиир. Калбиппэр үөрбүтэ. «Көр эрэ, Өлөксөй эмэ миһигин салайа кэллэ ээ, – диэн хаадылаабыта.

Оччолорго эрдээксийэ, типография тус туһунан дьыалээхтэрэ. Икки ардыларыгар хаһыллан аллараа түһэриллэн онгоһуллубут хоччуолунайдаахтара. Улахан тымныыларга тэрилтэбит балайда сөрүүн буолара. Семен Романович туһунан хостооҕо. Хаһыатын макетын өгнөөх кыраасканан олус кичэллээхтик онороро. Талыыга барар матырыйаалы чэрэниилээн киһи эрэ кэрэхсэх буочарынан көннөрөн, суруйан ытара.

Биирдэ олус тымныыга кырдыаас соҕус киһи ыстатыһа суруйан аҕалла. Иккиэн билэр киһи-бит. Киһим иликтин уоһугар чугаһатан үрө-үрө: «Өлөксөй, олус даҕаны тымныы, сылытыммыт киһи. Манньыкка хайдах гынан сылытынар баҕайытай ээ-ээ» – дии-дии аннараа киһитин диэки көрөр. Киһибит хайдах эрэ мух-мах барда...

Сэмэн үлэтигэр биирдэ даҕаны хойутаабаһа буолуохтаах. Олус аккуратнай этэ. Үлэлиир мистэтэ ып-ыраас, барыта орун-онугар буолара. Пиджагы устан олоппоһугар ыһаан баран кыһыл өтнөөх анал тигиһилээх наруканнигы тоҕолоһор диэри кэтэн кэбиһэрэ.

Ити үлэли сылдьан ханнык эрэ түмсүү кэнниттэн кыракий соҕус дьиһилээх кэрчиги суруйан көрдөрдүм. Сэмэни сүрдээбин сэнээрдэ, хай-баһа, салгы бу хайыскага суруйарбар сүбэлээтэ. Онон хаһыалпытыгар сотору-сотору «Өлөксөөн көрдүмүстэрэ» диэн кыракий суруйуулар тахсар буолбуттара. Кэлин туһунан киһигээн тахсыбыта.

Аҕа табаарыһым Семен Романович Данилов туһунан кылгас ахтым итинник. Улуу Бочуоттаах гражданин буолбут даҕабыраннын дьыһытгар илдьэн туттарбытым. Ити тигэх көрсүһүүбүт этэ. Киһи туһунан сырдык өйдөбүл мизэхэ өрүү тыыннаах.

Алексей Слепцов.

“Ким мэлдьи үлэ үөһүгэр сылдыар – ол дьоллоох!”

Ахтан-санаан. Бэйиэт Роман Данилов төрөөбүтэ
85 сылын туолла

2022 сыллаахха баччаларга биһиэхэ, Саха сириг суруналыыстарыгар, олус үөрүүлээх түгэн тосхойбута – «Журналисты Якутии» диэн бастагы энциклопедия-быт күн сириг көрбүтэ. Онуоха, биллэн турар, өрөспүүбүлүкэбит Суруналыыстарын сойууһугар махталбыт мунгура суох.

Бу, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын Граныг көмөтүнэн тахсыбыт энциклопедияҕа 891 суруналыыс биографическай дааннайдар киирбиттэрэ.

Бу айар дьон ортотугар мин икки убайым – Степан Осипович АЛЕКСЕЕВ уонна Семен Романович ДАНИЛОВ – бэйиэт Роман Данилов ааттара баара, чакчыта да, тустуулаах олус долгугуулаах. Иккиэн олохторун тигэх сылларыгар диэри төрөөбүт дойдубарын – Чурапчы оройуоннааҕы «Саҥа олох» хаһыатыгар олус бэриниллээхтик, айымнылаахтык үлэлээбиттэрэ. Саха бөчөтүн сайдытыгар киһилэр иккиэн 40-тан лаппа тахсалыы сылларын анаабыттара.

Ити, ыстатыһа төбөтө буолбут тыллары хаһан эрэ Семен Романович Данилов-бэйиэт Роман Данилов эппитэ. Бу тылларыгар киһи олохун суола барыта көстөр диэн саныбын. Киһи чакчы айар үлэтинэн олорбута киһи. Оттон айар үлэһэ, хаһыатчыт, суруналыыс, бэйиэт буоларга, бэйиэтэ суруйбутунан, аҕагыттан уһуулулубута.

Аҕа, Роман Петрович Данилов, Сэмэни эттэххэ: «Эт өйүм, наар салайар-тэрийэр үлэһэ сылдыбыта. Холкуостааһын сылларыгар биэр дойдубаага суруйааччы Семен Степанович Яковлевтыын-Эрилик Эристининин туох-баар үлэһэ-хамнаһа тэбис-тэһигэ тилэх баҕаһан сыраласпытын өрүү умнубат этэ». Стрелок-автоматчик, милитаристскай Японияны утары сэриигэ кыттан, Хайлар хайаны туораспыт, Харбин куораты сэриилээн ылсыбыт хорсун буйун Роман Петрович Данилов сэриг кэнниттэн холкуос бэрэсэдэтэлиин солбуйааччынан, бэрэсэдэтэлиинэн, сельпо бырабыланын бэрэсэдэтэлиин солбуйааччынан, аҕыс төгүл олохтоох Сэбиэт дыкутаатынан талыллыбыта элбэҕи этэр. Кэлин, биһисийэ тахсан баран, почтаһоонунан үлэлээбитэ. Сэмэн: «Аһам эдэригтэн бөчөөт доҕоро этэ. Хаһыакка бастагы суруйуута 1936

сыллаахха, 24 сааһыгар тахсыбыта. Оройуон, өрөспүүбүлүкэ хаһыаттары уопастыбаннай кэрэспэдиэһинэ, кырдыар диэри ити сөбүлүүр идэтигэн арахсыбата», – диэн ахтыбыта баар.

Сэмэн Данилов 1960 сыллаахха ССРС, Арасыйыа Суруналыыстарын сойууһун, 1998 сыллаахха Арасыйыа Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ буолбута. Чурапчы уонна Чакыр нэһиликтэрин бочуоттаах гражданина.

Киһи 1935 сыллаахха балабан ыйын 1 күнүгэр Чурапчы оройуонун Чакыр нэһиликтэргэ төрөөбүтэ. Ийэтэ эдэр сааһыгар ылдьан өлбүтэ, онон, Сэмэннэ алта саастааҕар иккис ийэнэн мин аһам бииргэ төрөөбүт балта Елена Осиповна Алексеева буолбута. Аҕа Роман Петрович сэриигэ барбытын кэннэ иккиэйэбин хааланнар, сэриг бар сылларын, этэргэ дылы, инчэҕэй тирбэҕэ быстыбатынан эрийсэн, туораабыттара. Оскуола кэнниттэн Семен 1957 сыллаахха С.А. Новгородов аатынан Чурапчытаагы педучилищени үөрэнэн бүтэрибэ (кэлин кэтэхтэн үөрэнэн СТУ саха салаатын бүтэрибэ). Маннай, ЫБСЛКС обкомун уоргана «Молодой коммунист» диэн нууччалыы тылын тахсар ыччат хаһыатыгар үлэлээбитэ. Сотору буолаат, ити хаһыаттан «Молодежь Якутии» уонна сахалыы тыллаах «Эдэр коммунист» диэн икки тустуспа эрдээксийлээх хаһыаттар тахсалара быһаарыллыбыта. Сэмэн Данилов «Эдэр коммунист» үлэһитэ буолбута. Онуоха бэлэмнээн, эдэр, кэскиллээх хаһыатчыты 1958 сыллаахха Москваҕа ЫБСЛКС Киһи Кэмитиэтин иһинэн тэриллибит Үрдүкү комсомольскай оскуола (ВКШ) ыччат бөчөтүн үлэһитэрин салаатыгар үөрэххэ ыппыттар. Бу оскуоланы ситиһиллээхтик бүтэрэн, Семен Данилов «Эдэр коммунист» хаһыатыгар литсотруднигынан, отдела сэбиэдиссэйинэн, эрдээксийэ эпизитири сэкиртэринэн токус сыл кэригэ айымнылаахтык үлэлээбитэ. Итинтэн салгыи киһини Өлөөн, Амма оройуоннарын хаһыаттарыгар үлэһэ анаабыттара.

Дойдугун, Чурапчытын дьинээх патриота Семен Романович Данилов-бэйиэт Роман Данилов олохун тигэх күннэригэр диэри Чурапчы улуһун «Саҥа олох» хаһыатын эрдээксийэтигэр эпизитири сэкиртэринэн айымнылаахтык үлэлээбитэ. Суруналыыс быһымынан киһи суруйар тизмэтэ кизгэ этэ. Олортон биэр хайысханан бырамысыланнаас буолар. Бөчөттөн ураты Сэмэн уон сыл Чурапчытаагы киносеть тэрилтэҕэ методистабыта.

Үлэ үөһүгэр сылдьан, ийиһтэ киирдэҕинэ, хоһооннорун, кэпсээннэрин суруйара. Сыйыа киһигэлэрэ күн сириг көрүтэлээн, кизгэ ааҕааччы биһирэбиллигэр ылбыттара. Аҕаһаабаһа буоллаһына, уопсайа 20-чэ кинигэлээх.

– Убайым кизгэ билиһилээх, үчүгэй хаһыатчыт, үрдүк таһымнаах исписэлиис этэ. Киһи саха

билиһилээх суруйааччыларын, суруналыыстарын кытта тэһигэ алтыспыта, тэһигэ айар үлэ умсулганыгар киирбитэ, – диэр балта, СӨ үөрэҕириитин туйгуна, Нам улуһун Хамаһатта нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо Розалия Романовна Дунаева.

Манна даҕатан эттэххэ, Сэмэн икки балтылаах, икки бырааттаах, бары маллар, ийэлэр-аҕалар, эһэлэр-эбэлэр. Оттон олохун аргыһынан, кэргэнигээн Ирина Гаврильевнаһын уоллара Анатолий иллээх мал аҕата, Чурапчыга олохтор, үлэлиир.

Биһиги, Алексеевтар аймах, убайбыт Сэмэн Романович Данилов СӨ «Гражданскай килбиэн», «Саха сириг кинигэтин бэтэрээнэ», онтон да атын бочуоттаах билиһилэринэн наҕараадаламмытынан, Саха бөчөтүн туйгуна, «Суруналыыстыка сайдымыгар киллэрбит кылаатын иһин» СӨ Суруналыыстарын сойууһун бэлиэтин хаһаайына буоларынан, «Тыгын Дархан» диэн ырыатын тизкиһин иһин СӨ Бэрэсидьиэнин Гранынан бэлиэтэммитинэн кизгэ туттабыт. Сэмэн Романович уопастыбаннай үлэһэ суох олорбот этэ. Үгүмэн үгүс үлэни «Чурапчы» айар холбоһук сэбиэтин чилиэнин быһымынан толорбута.

«...Таптыыр, күндү дойдубар Чурапчыга күн тахсар!»

Бэйиэт, суруналыыс Сэмэн Романович Данилов «Чурапчыга күн тахсар!» хоһоонун норуот хайдах курдук чугастык ылыммытын, бэйиэт хайдах курдук бэргэниик эпизитин, бу хоһоон тыллара биллигин «Саҥа олох» хаһыат логотипыгар киллэриллибитэ толору бигэргэтэр. Киһи 2008 сыллаахха ылдьан күн сириттэн барбыта. Тапталлаах хаһыата, «Саҥа олох» эрдээксийэтэ Сэмэн Романович аатын бочуот кинигэтигэр киллэрбитэ. Үйэ саас тухары.

1998 сыллаахха бэс ыйыгар Семен Романович Даниловы-Роман Даниловы Арасыйыа Суруйааччыларын сойууһугар ылыллыбытынан биэр дойдубаһа үөрэн чыһэстэбиттэрэ. Мин оно кыттымын ылбытым. Улуустаагы Култуура киһинигэр буолбут тэрээһин кэнниттэн Семен Романович төрөөбүт түөлбөтигэр Чакырга барбыппыт. Биллэрин курдук, онно, суруйааччы Эрилик Эристин дойдугар, ССРС саҕаттан суруйааччылар Айар дьыалэһэ баар. Дьэ бу манньык бэлиэ, Ытык сиргэ тиниһэн туран Семен Романович, бымыс булан, мизэх байэбэр эрэ туһаайан: «Татыһаана, биһиги Ыстапанын эн хаһыатчыт буолбукттан олус үөрэбит. Кытаат, өссө сайдан ис, убайдарыг эрэнэбит!» – диэбитин олох умнуулаһына уонна онтон ыла, хаһыатчыт убайдарым эрдэлэрин толордум дуу, толоро сылдыабын дуу диэн, ээр-сэмээр толкуйдуубун...

Татьяна Маркова.

Саха сириҥ алмаастаах бириискэлэрин туруу үлэһиттэрэ

Бырамысыланнас. “Анаабыр алмаастарыгар” өр сылларга үтүө суобастаахтык үлэлиир үлэһиттэри билиһиннэрэбит

“Анаабыр алмаастара” хампаанньа алмааһы хостуур бириискэлэригэр сүүһүнэн киһи үлэлиир. Манна үлэ икки симиэнэнэн күнүстэри-түүннэри күөстүү оргуйар. Онон хампаанньа хас бириискэ киһитин туруу үлэһитинэн ааттыахха сөп.

Ол гынан баран, бүгүн “Анаабыр алмаастарыгар” (АЛРОСА доchterнай хампаанньата) өр сылларга үлэлиир уонна баахта олохторун укулаатынан буолбут үлэһиттэри сырдытабыт.

«Сынньанабын – онтон бириискэҕэ бара турабын»

Владислав Михайлов “Молодо” бириискэҕэ тимир ууһунан үлэлиир. Бириискэҕэ чакчы тимир уһанар дьиз уонна тимир ууһа бааллар! Мэнэ Хаҥалас улууһун Майа селинньиттэн төрүттээх Владислав Дьокуускай куоракка олорор.

●●● Мин үлэм пуруона – дэтээллэри илиинэн таптайымы, хатарым уонна онгоруу, – диир Владислав Николаевич. – Холбур, туокардар угулуктары чочуйааллар, онтон мин хатарбын. Луомнары, монтажкалары, кубаалдалары уо.д.а. хаһан таһаарабын. Сайын үлэлииргэ, биллэн турар, итии. Анал таҥастаах үлэлиир төһө да итинтин иһин, үөрэнэн хаалабын. Ол онугар кыһын үчүгэй – мэлдьи сылааска сылдьабын. Төһө да 64-с хэарбар үктэниирбин, доруобуйам этэнгэ курдук, доруобуйаны бэрэбиэркэлиир хамыһыйаны аһабын.

Хампаанньаҕа 15-с сылбын үлэлиибин, мин баахтаҕа кырата түөрт ый устата сылдьабын. Дьокуускайга кэлэн сынньанабын, онтон эмиз бириискэ ыгыра турар, кыспын уонна сизиннэрбин ойөөн харчы өлөрүөххэ эмиз наада.

✎ Петр Пермяков.

«Эдэр киһи кэлбитим – сааһырдахпына барыам»

Сергей Карп “Майаат” бириискэ “Талахтаах” учаастагар машинист-бульдозеринан үлэлиир. Киһи Уус Маайа улууһугар көмүһү хостооччулар Ыныкчаан бөһүөлэктэригэр төрөөбүтэ. Киһи эһээтэ уонна төрөппүттэрэ артыалга үлэлииттэрэ, оттон Сергей аармыйаҕа сулууспалаан баран, бэйэтэ көмүһү хостооччунга кэлбитэ.

●●● Көмүһү хостооччунга 5 сыл үлэлээн баран, 2000 сыллар сагаланыыларыгар “Анаабыр алмаастара” диэн саҥа хампаанньаҕа эдэр исписэлиистэри сүүмэрдииллэрин истибитим. Онон мин биэс сыллаах уопуппун учуоттаан, үлэҕэ ылбыттара, – диэн Сергей Карп кэлсиир. – Быраабыла курдук, күнүскү симиэнэ сарсыарда 8 чаастан кизһэ 8 чааска диэри (эбиккэ тохтобуллаах) үлэлиир. Душтаах, гэлэбиисэрдээх уонна холодильниктаах богуон-балкаларга олоробут. Иллээхпит-эйэлээхпит, учаратынан комуйабыт, сууйабыт-сотоубут.

Бириискэҕэ сарсыардаангы, күнүскү уонна кизһээнгэ аһылык арапысаанньанан

туруктаахтык бөрүлээр. Остолобуойга миини, эт арааһыттан иккис бүлүүдөнн, араас саапаттары хайаан да биэрэллэр. Ону таһынан эбик аһылык: бичиэннэ, кэмпизт, сгуценка уо.д.а. биэрэн ытталлар.

Ити курдук, хайымы үйэ 23 сыл “Анаабыр алмаастара” хампаанньа бириискэлэригэр бульдозеринан үлэлиибин.

Манна 25 саастаах эдэр киһи кэлбитим уонна, арааһа, кырыйдахпына барарым буолуодии саныыбын. Билигин учараттаах баахтабар сылдьан баран, Костромаҕа дьизэ кэргэмэр көтөөрү сылдьабын.

«Баахтаҕа биридэ сырыттаахпына, үөрэнэн хаалабын!»

– Хампаанньаҕа 2012 сылтан үлэлиибин, – диэн Уус Алдан улууһун Бороҕонуттан сылдьар уот силиэсэрэ Петр Пермяков кэпсиир.

●●● Манна кэлбиппин хара маннайгыттан сөбүлээбитим, киһилии сыһыан, дьоһуннаах хамнас, интэриэһинэй өрүттээх үлэ – барыта баар. Манна кэлэчкэр диэри идэбинэн араас

сиргэ үлэлээбитим. Ол гынан баран, “Анаабыр алмаастарыгар” үлэ усулуобуйатын курдук үчүгэй усулуобуйа ханна да суоҕа.

“Молодо” бириискэҕэ тупсадай онгоһуулаах уолсай дьизэлэр, остолобуой, бибилэтиэкалээх, остуол тенистээх уонна бильярдтаах сынньанар киин бааллар. Ардыгар бириискэҕэ саха эстрадатын артыыстары кэлэн кэсисэртиллэр.

Биһиги силиэсэрдэрбит бары дэгиттэр дьовурдаахтар. Биһиги тэриллэри, салгын лииньийэлэрин уонна уоту кытары сибээстээҕи барытын өрөмүөннүүхпүтүн сөп. Мин баахтаҕа түөрт ыйтан итэҕэһэ

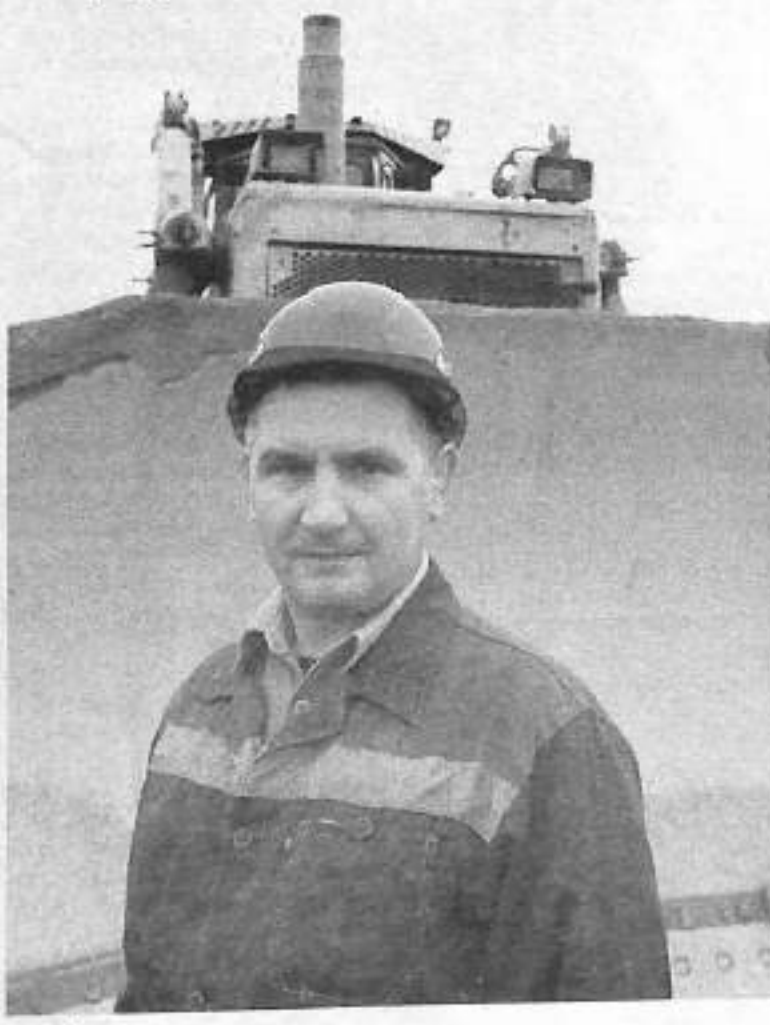
суох кэмгэ үлэлиибин, онтон уолпускаҕа барабын. Дьизэ кэргэним баахтаҕа үлэлиирбин өйүүр, өйдүүр.

Мин АЛРОСА “Идэҕэ баатын” корпоративнай күрэхтэһиилэригэр үстэ кыттыбытым. Былырын үһүс миэстэни ылбыппын кизэн туттабын. Өрөспүүбүлүкэ үлэһит ыччатыгар бэйэлэрин күөстэрин уонна билиилэрин “Анаабыр алмаастара” хампаанньа эбийиэктэригэр тургутан көрөллөрүгэр сүбэлиибин. Баахтаҕа биридэ сырыттаахпына, салгыы үөрэнэн хаалабыт.

Алексей РУДЫХ
суруйууттан тылбаас.

✎ Владислав Михайлов.

✎ Сергей Карп.

Кыайыы 80 сылыгар өйдөбүннүктэр аһылыннылар

Улуу Кыайыы 80 сыла. Үс уолун фронтка атаарбыт ытык ийэбэ Ирина Егоровна Нестерева – Өрүүскэбэ анаан өйдөбүннүк бэлиэ туруордубут

Атырдыах ыйыгар, Чурапчы улуусун Хоптово нэһилиэгин арбаа өттүгэр «Уулаах Үчүгэй» алааска, Хоту көһөрүллүү кыттылааҕа, Аба дойду Улуу сэриитигэр үс уолун фронтка атаарбыт ытык ийэбэ Ирина Егоровна Нестерева – Өрүүскэбэ (1877-1964) анаан сизинэрэ, хос сизинэрэ түмсэн өйдөбүннүк бэлиэ туруордубут.

Өйдөбүннүккэ Өрүүскэ мөссүүнү тэнгэ, манньк ис хоһоонноох суруйуу кириэ:

«Биһиги, төрүт уус сыдыан, кин туттар эбэбит, хос эбэбит Ирина Егоровна Нестерева – Өрүүскэ. Кини аҕата Дьөгүөр Захаров Төлөйтөн, ийэтэ Марфа Эверстова Диринтэн төрүттээхтэр. Оҕо сааһа Төлөйгө «Мэңдигэй» алааһыгар ааспыта. Нестерев Гаврил Кузьмичка - Быхха Хабырыска көргөн тахсан Хоптово нэһилиэгин арбаа өттүгэр «Уулаах Үчүгэй» алааска кыстаан, «Өрүүскэ Мохсоҕоллооҕо» алааска саймылаан олохтоттара.

Эбэбит Өрүүскэ соҕотох, улахан кыһа Марфа Гаврильевна Нестерева (1901-1935) Хадаар олохтооҕо Степанов Максим Афанасьевичка көргөн тахсан, кыһын «Күөгүй», сайын «Араҕастаах» алаастарынан олохтоттара. Хаста да оҕолорбуттан Христина уонна Афанасий дин кыстаах уол ордонор оҕо-уруу тэнийэн Маппалаах олохторо салҕанар.

Өрүүскэ Аба дойду Улуу сэриитин, Чурапчы көһөрүллүүтүн ыар кэмнэригэр күүстээх санаатынан, хорсун майгытынан, үтүө сүрэхтин Ийэ Ытык аатын ыһыктыбатаҕа.

Аба дойду улуу сэриитигэр кыттыбыт уолаттара:

Нестерев Михаил Гаврильевич (1908-1942) – 1942 с. бэс ыйыгар сэриигэ ыҥырыллыбыт. 1942 с. Сталинградтаагы кыргыһы хонутугар хорсундук октубут. Михаил ыһаахтарга хапсаҕайдаһар, Сохсо дин хос аат ыҥырыллыбыт, олуе сыдыырда уол эбитэ үһү. Кэргэнэ Устинья Петроновна Хадаарга олохсуйан Ирина, Марфа дин икки кыыс оҕолорбуттар. Чурапчы 41 колхозтарын хоту көһөрүү идээнигэр ыччата суох хаалбыттар.

Кириллин (Нестерев)

Михаил Михайлович (1916-1942) – 1942 с. баҕа өттүнэн сэриигэ барар, Сталинград кыргыһытыгар хорсундук октор. Кыра эрдэҕинэ ыалга ииттэрэ биэрэннэр араспаанньата, адытын аата иппит дьонун аатынан сүрэхтэнэр. Сэриининнэ Дирин, Хайахсыт оҕуолаларыгар учууталынан үлэлиир. Кэргэнэ Елдокия Григорьевна көһөрүллүүтэ тийэн 1943 с. сырдык тыһаа быстар. Оҕолоро Варвара, Михаил тыһаа ордонор, дьонун олохторун салҕыыллар. Вуойун саллаат Смоленской уобалас Кузьмичи дэриэбинэ братской могилатыгар аҕа суруллан турарын, кэлин кыһа Варвара сураһан булар.

Нестерев Николай Гаврильевич (1919-1974) – 1942 с. Кэбээйигэ Хоту көһөрүүгэ ытыллыбыт, 1943 с. фронтка ыҥырыллыбыт. Дойдугар эргиллэн эйэлээх олоҕу уһансыбыта. Баатараттан (Төҥүлүтэн) төрүттээх Корякина Мария Николаевна көргөн ылан Мария, Семен, Марфа дин үс оҕолорбуттара. Кэлин иккис кэргэниттэн Гаврил дин уол-ламыта. Өрүүскэ кырдыар сааһыгар кыра уолугар маанылан олохтон барбыта.

Сэриин, хоту көһөрүү будулҕаныгар, ол содулун онугар түһэрин кэмигэр эбэбит, хос эбэбит Өрүүскэ туох баар өйүнсанаатын, күүһүн-уоһун түмэн, толлугаа суох, булугас өйдөөх буолан бары сизинэрин иитин, атахтарыгар туруорсан, сизинэрэ, хос сизинэрэ тэнийэн халын аймах буоламмыт Ытык Киһибитигэр махтанабыт, сүгүрүйүбүт!».

Өйдөбүннүк бэлиэ Өрүүскэ хос сизинэ, Ирина Семеновна Сергеева (Нестерева), тэрийиитинэн, сизинэр уонна хос сизинэр көмөлөрүнэн оҕоһулуна. Тэрээһин сахалыы алгыс

сизинэн-туомунан саҕаланна, Өрүүскэ сизинэ Марфа Нестерева уот оттон өбүгэлэрин сириин алааһынан күндүлээтэ. Марфа Николаевна эбэтин туһунан бэйэтин өйдөбүлүн истин-иһирэх тыһаа аҕына. Өйдөбүннүк бэлиэ ытык тыһаа доҕуһуолунан аһылына.

Ол кэинэ Лена Климова хос эбэ Өрүүскэни олоххо көрбүт, кинилиин алтыспыт дьону кытта көрсөн кэпсэппиттэн сырдатта, ийэтэ Христина Максимовна Степанова (1928-2008) кэпсэбиттэн биер түбэлтэни ахтан ыла: «Христинаны, ийэлэрэ олохтон барбытын кэинэ, аҕата Хадаар нэһилиэгин «Олонхой» алааһыгар олоһор аймахтарыгар кылгас кэмгэ көрдөрө хаалларбыт кэмигэр, эмискэ «Олонхойдор бары ылдыбыттар үһү» дин сурах иһилибит. Ону истээт, Өрүүскэ Олонхойго тийэн Христинаны ыалыттан ыла охсубут. Луохтуур Петров Олонхойго тийэн ылдыбыт дьону көрөн баран, тиф дин сыстыганнаах ыарыы турбут, алааскытыттан ханна да барымаң, тахсымаң, атын дьону-сэргэни сырыттынарымаң дин боппут диэбиттэр. Олонхойдор дьону хариытаан кириимэн динилэр эбит, туохха наадыйалларын хаһытаан эттэхтэринэ дьонор алаас кытыгыгар аҕалан хаалларалара үһү. Бу алдыархайдаах ыарыттан илин дьизэттэн түөрт киһи, арбаа дьизэттэн биер киһи, ону таһынан бобууну истибэккэ дьонугар кириэ сыдыбыт уол, кинини батыспыт табаарыһа ийэтинэн ыарыыга сыстан өлбүттэр. Иккис дьизэттэн икки киһи тыһааах хаалбыттар: Дьөгүөсэ Михайлов кэргэнэ Өлөөнөлүүн (Мария Егоровна Урванцева төрөппүтэрэ). Онон Өрүүскэ биһиги ийэбитин, ыарыыга сыста илигинэ, бэйэтигэр ыла охсон тыһааах

хаалларда!».

Өйдөбүннүк бэлиэни оҕотторон, миэстэтин талан туруорбут Өрүүскэ хос сизинигэр Ирина Семеновна, кэргэнэ Антон Антонович Сергеев аймахтар махталытын эттибит.

Манна даҕатан эттэххэ, 2000 с. тахсыбыт «Хоптово хоһуун үлэһиттэрэ, айар талааннаахтара» дин кинигэ эһэбит, хос эһэбит Гаврил Кузьмич Нестерев, быраата Семен Кузьмич – Эрэм Атах иккиэн атахтарынан ураты хаамылаах, кытыгырас уонна күүстээх дьон буолалара бэлиэтэммит. «Уулаах Үчүгэй» алааска олохтоттара ыйыллыбыт. Мин Өрүүскэ төрөөбүтэ 140 сылыгар кини туһунан «Ытык киһибит олоһун уота умаллу-бакка, саҕа үйэбэ сырдыгы саҕа күөдүйүр» дин суруйуу «Үйэ» сурунаалга тахсыбыта, дойдутун Төлөй нэһилиэгин кинигэтигэр «Тыкаарай Кууһума хос сизинэ Дьөгүөр Кириллович Захаров үс кыргытара» дин суруйуу кирибита.

Ирина Семеновна эһинил хос

эбэ, эһэтэ олохтот «Өрүүскэ Мохсоҕоллооҕо» сайыллыктарыгар балабан тутар былааннаахтарын, онно Өрүүскэ сыдыаннарын ыгыран өбүгэлэрин алаастарын көрдөрүөхтэрин баҕаралларын иһитиннэрдэ. Өрүүскэ сизинэ Гаврил Николаевич Нестерев «Уулаах Үчүгэй» алааска эбэтэ, эһэтэ олохтот өтөхтөрүн оннун көрдөрөн, адытынаан сылдыар кэмнэрин ахтан ыла. Бары алаас устун хаамсан өбүгэлэригэр олохсуйбут алаастарын кытта алтыстыбыт.

Ол кэинэ Хоптово тийэн И.Е. Нестерева – Өрүүскэ, уола Н.Г. Нестерев, кийинтэ Т.И. Попова (Нээстэрэп Настаа) олохтот дьизэлэригэр мемориальной дуоскалары астыбыт.

Николай Гаврильевич Нестерев (20.05.1919-24.09.1974 сс.) - Хоту көһөрүллүү кыттылааҕа, «Японияны кыайыы иһин» мэтээл хаһаайына. Татьяна Ивановна Попова (02.06.1923-31.12.2006 сс.) - Хоту көһөрүллүү кыттылааҕа, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, «1941-1945 сс. Аба дойду Улуу сэриитин кэмигэр киһи-биэһинээх үлэтин иһин», «И.В. Сталин 120 сыла», Улуу Кыайыы үбүлүөйдээх мэтээллэрин хаһаайына.

Убаастабыл бэлиэ иннитэр истин тыллар этилиннилэр, саҕата суох туран ыллыбыт. Дьоммут олохтот дьизэлэригэр остуол тэрийэн, Өрүүскэ олоһор туттубут сылабаарыттан астына чэйдээтибит. Дьэни, уһаай-баны кэрийэ хаама сылдьан урукку кэмнэри ахтан күө-дьаа кэпсэтибит, тэлгэһэ үүммүт хаптаҕас, моонньоҕон отонноруттан амсайдыбыт.

Аба дойду Улуу сэриитигэр кыттыбыт, хоту көһүүгэ ытыллыбыт, тыылга үлэлээбит дьоммут, өбүгэлэригэр ааттара умнуллубатын!

Лена Климова,

Өрүүскэ кыһа

Марфа Степанова (Нестерева)

сизинэ

Сыннааланга

Эр дьон ытаабат!

Салгыта.

Биир сайын оҕолорун илдэ оттуу барар буолбута. Оттуур сирдэрэ бөһүөлөктөн ыраах буолан, сайыны быһа аһыыр астарынтанастарын барытын булунап, бырдах эмигэр тийиэ атыылаһан, чөмөхтөөбүтэ. Кыргыттарыгар анаан санга икки кыраабылы оҕоро охсубута. Бэйэтигэр икки хотуурдааҕа, биир уһун уктаах атырдааҕа. Онон оттуур тариллара бэлэм буолбутун курдук санаабытара. Кыра кыһын көрдөһүүтүнэн уонча талах ынаҕы кыһан онорон биэрбитэ. "Ынахтара" сорохторо ала, сорохторо эриэн ойуулаах буолбуттара. Кини талах оонньуурдарынан ол кизһэни быһа оонньообута. Аҕатын диэки махтаммытты сүрдээх сымнаабыт көрөн ылар. Уонна оонньуурдарын кичэйи, түспү суулаан, бэйэтин малларыгар уган кэбиспитэ.

Сарсынҥы күнүгэр тыал намыраан, өрүскэ долгун син чуумпурбута. Оттуур сирдэригэр мотуорканан айаннаан тийиэхтээхтэрэ. Уйбаанчык кинилэри биэрэккэ кэтэһэн, мотуоркатын көрө-истэ сылдыра. Өрүс уута сааскы халаанга хаатыттан тахса сылдыбыта. Билигин да ситэ түһэ илик, хара уута толору турар. Кытылга ууну кытта устан кэлбит тиит силистэрэ, арбахтара адаарыһан көстөллөр. Халлаанга быһыттаһас чараас былыттар орҕуу усталлар. Күн үөһэ ойон, сылааһынан сырайар. Күөрэгэй ыллаан дьырылыыр, кэҕэ этэн чоргуйар. Куоталаспыт курдук атын кэҕэ хантан эрэ хардаран, куккууктуура иһиллэр.

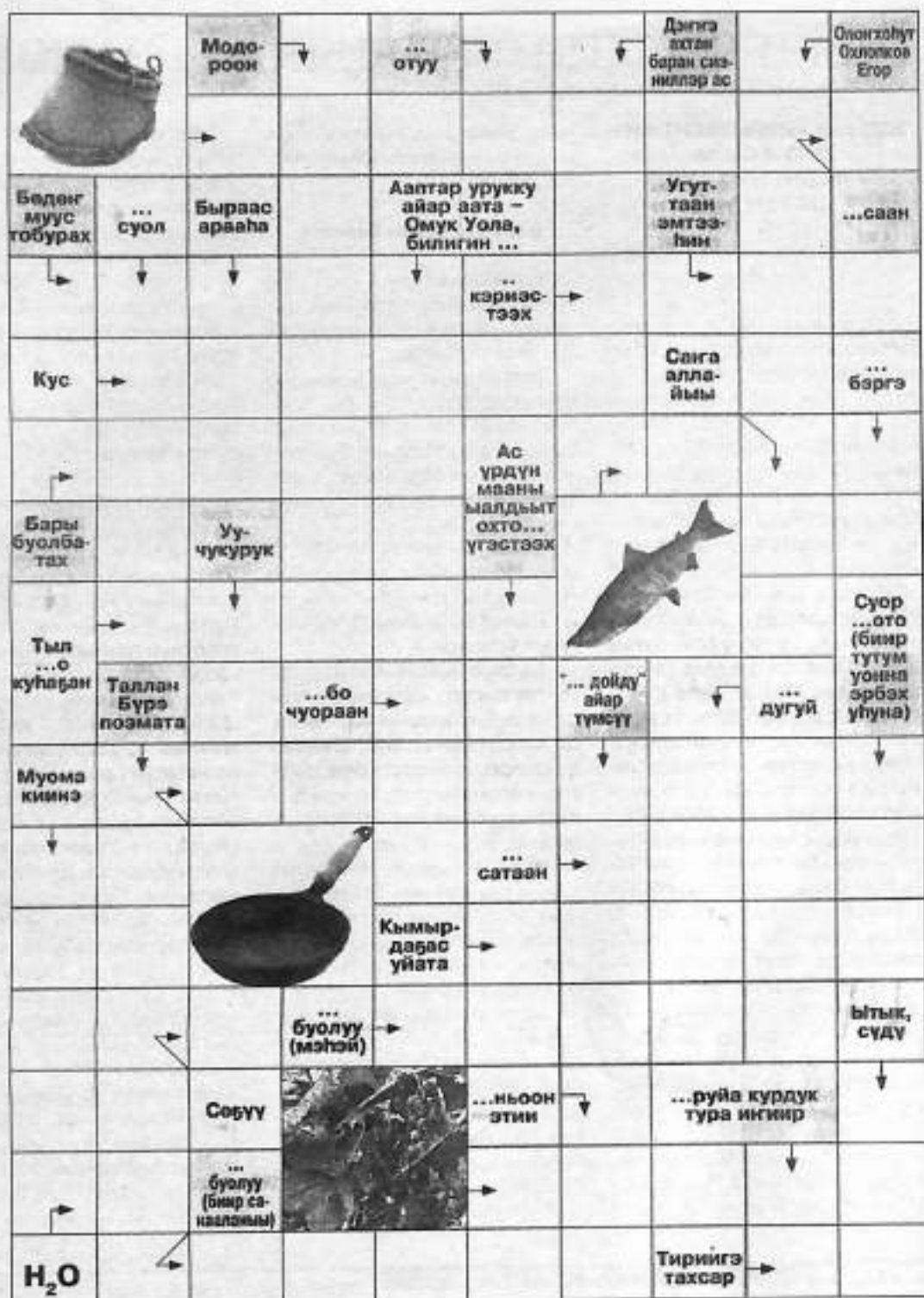
Уйбаанчык кинилэри ыраактан көрөн билэн, утары хааман юллэ, малларын сүгүстэ. Биир-биир таһан, мотуоркаларын толорон кэбистилэр. Оҕолор үөрэ-көтө кэккэлэһэ хаптаһын олбоххо олордулар. Тыалга үрдэрбэт ғына халыг соннорун бойбоччу, ыга курданнылар. Ыттарын оҕотун моонньуттан кылгас быанан иилэн, мотуорка туорайыгар сөллүбэт ғына ыйылыһнары баайдылар. Ыстапаан уйбаанчыктын инники олбоххо олордулар. Өрүс салгына сирэйдэригэр саба биэрэр. Дөрүн-дөрүн кустар ууну таһыйан, көтөн тахсаллар. Онтон нэмтаан, кынаттара күн уотугар кылапаччыһан, үөс диэки тийиэн, түһэн кэбиһэллэр. Ыстапаан булчут киһи быһыытынан ымсыыра олордо. Чугас саата баара буоллар, экир-этиһэн баран хаалыах эбит.

Кизһэлик халлаан эмискэ уларыһан хаалла. Хара былыт хойдон, тыалыран барда. Туолан турар өрүс долгуннуран, өрө ыйыллар. Кытылга охсуллан күүгэн аллар. Ардах түһэн ибиирэн кириэн барда, кэннигинэн күүһүрэн, таҥаһы-сабы сытыпта.

Мантан чугас үүтээн баар ээ. Тыал намырырын кэтэһэ таарыһа, онно тохтоон, хонон ааһыаха эрэ- диэн Ыстапаан саастаах киһи быһыытынан уйбаанчыкка этэн көрдө.

— Эс, чугаһаатыбыт дии, сотору тийиэхпит, диэн сангардыбата.

Үөскэ кириилэригэр өрүс уута дьалкылла бааллырап, тула харангаран хаалла. Мотуорка эһиллэ-эһиллэ көтөн, долгунтан долгунга ыстаналыыр. Ыстапаан кыргыттарын диэки хайыһан көрбүтэ-куттанан харахтарын быһа симэн, куустуһан баран оло-роохтуулар эбит. Ыт оҕото ыйылы-ыйылы, кирийиэбинэн-кирийиэн, муннун оҕолор атахтарын анныгар анныан баран сытар. Оҕолорун аһыннар да, хайыыр да кыаҕа суох. Ыксаабыт санааҕа, уһундук да айаннаабыт курдуктар. "Сотору кытылга тиксэр инибит, ол үөс кэннэ өҕүлүүнү аастыт киһи", - диэн Ыстапаан сымнаабын быһа ытыран, иһигэр "кутуйах хааман", ытырыктата олордо. Хаһан да куттамматаһын куттанан, сүрүҕэ хамсаан кэлбитэ. Эмискэ үөс ийригэ мотуорканы түөрэ охсон, эһэн кэбистэ. Бары сарылаабытынан ууга ыйыллан хааллылар. Ким ханан түспүтэ биллибэт үлүгэрэ. Өрө кыһынньар үрдүк долгун киһи сирэйигэр-хараҕар саба ыйыллар, муннугар-айаҕар кириэн чачатар. Чэпчэки маллар күүстээх сүүрүк хоту устан, уйдаран бара турдулар. Сорох маллара тимиэрэн хааллылар. Мотуорка долгун быһыгар сүтэ-сүтэ күөрэнгээн, өрүс өҕүлүүтүгэр тийиэн, сүүрүккэ оҕустаран, сүтэн хаалла. Ыстапаан уолуһан, ууга мээһэ булумахтана түстэ. Оҕолорун хараһынан көрдүү сатаата, ханна да көстүбэттэр. Ууга умсан ыла-ыла, хаһытаан көрдө, туох да харда иһиллибэт. Илиитин-атаһын ингирдэрэ хамсаппат ғына такыччы тардан бардылар. Халыг таҥаһа ууну оборон, ыараан, ыйааһыннаа оҕуста, аллараа диэки тарда турар. Чачаһан, сөтөлүгэр ууну дэлби иһэн, көхсө, түөһэ аһыйда. Күн уота кытаран көстө-көстө күөрэйэр. Күүстээх сүүрүктээх уу оборон ыларды тимирдэр. Ыстапаан сибиизис курдук ыараан, уу хараҕа далайыгар тимиэрэн иһэн, эмискэ өйдөнөн кэлбит курдук, күүһэ тийиэринэн харбаан, син үөһэ дагдайда. Уһун куруму саппыкытын устан көрдө да, кыаллыбата. Ыйааһын буолбут таҥаһын көбүрэтээр, тимэхтэрин сүөрэ сатаата, тарбахтара бөбүөрэн, истибэттэр. Сэниэтэ эстэн, тыын быһааһынан тыһыан, харбаан булумахтанна, кытыны былдыаста. Өрүс кытылыгар үүнэн турбут иирэ талахтар ууга бараннар, түллэнниир долгун быһыттан төбөлөрө быган, күөгэлдүйһэн көһүннүлэр. Ыстапаан ол талахтарга сырата-сылбата эстэн, харбаан тийидэ, тыын ыла сатаан, аһылы сытта. Онтон ыараан хаалбыт таҥастарыгар баттанан, нэһиилэ уйуттан, кытыл бада-рааныгар сыллан табыста. Ити барыта көрүөх бэтэрээ икки ардыгар буолан ааста. "Бостуой истэммин!", - дии-дии кыһытыттан-абатыттан, сутуругунан бадарааннаах кумаҕы сарылы-сарылы охсулаата. Хаана оҕулаан ыалдыбытыгар биридэ тохтоото. Туран кэлэн, онон-манан көрүөлээн көрдө. Долгун өссө күүһүрэн, уу өрө ытылла орҕуйар. Эмпэрэ кытылга охсул-

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 9» ылылынна. Хаһыат 34 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** итии, чиэски, мизлингсэ, нээлби, эс, нэчимизн, мээрэй, кэрэх, мээрэкээн, ирингэ, дэм, Ийэм, лиип, Хаһыы. **Сытыарыс** мэнэгэй, Чээбий, билиитэ, күрэ, тизмэ, чинг, мизэл, эннэ, эгди, идэ-мэр, эп, Сүлэ, кэриим, сибакки, киирээт, си, изйэн, биис, тыы.

лан күүгэннирэр. Оҕолорун ыгыран көрдө, уйбаанчыгы санаан кэлэн, үөҕүлүү сатаата. Оҕолорун сүтэрэн, өйүттэн тахсыбыт аҕа уолуйбута аас-пакка, хараһынан өрүс үөһүн диэки көрдүүрдүү көрүтэ-лиир. Таҥаһын бадараан-на ыһаталаан баран, өрүскэ курданарыгар дылы сүүрэн кириэн, ууну таһыйар, умсан ыла-ыла хаһытыыр. Туох да иһиллибэт, биллибэт... Сүүрү-гү батыһа түүнү быһа кытылы өрө-танҥары хаамыталаан кэ-рийдэ. Арай биир сиргэ туох эрэ кыра мал ууга дагдайаң, уста сылдыарын көрөн, ууга сүүрэн киридэ. Харбаан ыл-быта-кыра кыһын мапа эбит. Суу иһигэр талах ынахтара бааллар...Оҕотун оонньуур-дарын тутан олорон кумахха умса түһэн, бөтүөхтүү-бөтүөх-түү ытаата, өйүн сүтэрэн кэ-бистэ. Төһө өр оннук сыппы-тын, ким да билбэт.

Арай өйдөнөн кэлбитэ,

сирэйин туох эрэ кэлэн сы-тырҕалыыр, ыарахан-ыара-ханнык тыһа-тыһа салыыр курдук ғынар. Дьултэччи иһэн хаалбыт хараһын аһан көр-бүтэ-аарыма эһэ кэлэн турар эбит. "Сиир буоллаһына-си-тин" диэн Ыстапаан эрдэттэн бэринэн сытта. Эһэтэ бэрт өр сытырҕалаан баран, "чэ сыт" диэбиттии орҕуу аҕай хааман, ойуур диэки бара турда.

Хас да күнү быһа айаҕар ас уктаа, оҕолорун көрдүүрүн тохтоппокко хаамыталаата. Ардаҕы аннынан өрүс кыты-лын, эмпэрэ сыырын кэрийэ сырытта. Сороҕор бадараан-тан халтарыйан умса хоруйа түһэр. "Оҕолорум барахсат-тар баҕар ханна эмэ кытыыга тиксэн, бааллара буолуо, үөн-көйүүр, бырдах сизэн буора-тыа", - дии-дии иирбит киһи курдук ботугуруур, хаһы-тыан күөмэйэ бүтэн, сангата тахсыбат буолбут. Хайдах да

итэҕэйиэн баҕарбат. Барыта кулаһан түүл-бит курдук. Түүн утуйбакка, санаатыгар оҕо сангатын иһиллиир. Аччык иһэ курулаан, эмиз өйүн сүтэ-рэн түн-тан барда. Ханна эрэ сууллан эрэрэ, сүтэн хаалла...

Өйдөмүтэ, суоруу мастан онгоһуллубут кыараҕас үүтэнтэ сытар эбит. Остуол-га хоруорбут чаанньык, суу-йуллубатаҕа ырааппыт кир-дээх иһит-хомуос көстөллөр. Түннүккэ чүмэчи тоорохойо сытар. Оронтон санга өндөҥ-нөөн истэбинэ, таһырдыаттан саастаах киһи кириэн кэллэ. Үүтээн аана ситэ сабыллыбак-ка алпайан хаалла. Онон көр-дөххө-күн ортото быһыылаах.

Римма Корякина - Хотууна
Салгыта бэчээттэннэ.

Күн-дьыл туруга

Балажан ыйа-сырдык аҕыйыыр, хараҥа улаатар кэмэ

2025 сыл – ИЗЫИЭХСИТ ИЙЭ ХОТУН СЫЛА. БАЛАЖАН ҮЙА – УЛУУ СУОРУН ҮЙА

Балажан ыйын – кулун тутар батыһар

Балажаны Саха үс көрүгүн туттан олорор үгэстээх. Кыстык балажан сайылык, отордуур балажан диэн. Балартан саамай кичэллээхтик биллэн туран кыстык балажан онгоһуллар. Балажан ыйыгар отордуур балажанга олоро түһэн баран, Сэмэнэптэн кыстык балажанга көһөллөр. Ол аата балажан ыйын 14 күнүгэр. Сэмэнэп (Сибэтиэй Симеон Столпник). Ылал үксэ отторун үлэтэ бүтэн «Кыдама сууйуута» диэн алаады сириллэр. Мас сэбирдэҕэ түһэр. Тайах, таба сүүлэ саҕаланар, өрүс балыга муораҕа айанныыр. Кылгас кэмгэ, сайын иккистээн эргийэн, дыхталлар «быттанар» үтүө күннэрэ үүнэллэр. Ый 21-с күнүгэр «сырдык» уонна «хараҥа» тэнгизэр. Мантан ыла түүн баһыйан барар, онон күн-дьыл хонугунан аабыллар буолар. Былыргынан этэххэ, эргэ дыл саҕаланар. Балажан ыйа кулун тутар ыйы батыһар. Ый өксүөннээх уонна 20-с чыыһыла диэки сайын эргийэр, ону «дыхтар быттанар кэмэ» дириллэр. Икки ардахтаах: кус барар уонна от-мас ииктэтэр (ый бүтүүтэ эбэтэр алтынньы саҕатыгар). Оту-маһы хайдах ииктэтэринэн күлэр сааһы билгэлиилэр. Тыала биир: көтөҕө түһэрэр

тыал. Балажан ыйынан кыһын хойууон дуу, эрдэлиэн дуу быһаараллар.

Балажан ыйын билгэтэ

Балажан ыйын 3 күнэ – бу күн күннээх буоллаҕына, аччаабыта өссө 4 нэдиэлэ үчүгэй күн-дьыл туруоҕа.

Балажан ыйын 5 күнэ – хаһын түһэр.

Балажан ыйын 8 күнэ – сарсыарда дыбардаах буоллаҕына, кыһын эрдэ күлэр уонна тыйыс буолар. Хортуоппуйу хостооһун саҕаланар.

Балажан ыйын 10 күнэ – көмүс күһүн. Собо тиксэр (күөл кытылыгар тахсар).

Балажан ыйын 13 күнэ – туруйа барар.

Балажан ыйын 14 күнэ – Сэмэнэп таҥара, саха ыала отордууттан кыстыкка көһөр кэмнэрэ. Куорат ыала даачаларыттан дьылларигар куораттааҕы дьылларигар көһөллөр. Бу күн былыттаах уонна ардахтаах буоллаҕына, күһүн уһуур.

Балажан ыйын 14-21 күнэ – Дьахтар сайына саҕаланар, дьахтар сайынын бастагы күнэ ыраас, чаҕылхай буоллаҕына – ичигэс күһүн. Силбиктэннэбинэ – кураан күһүн.

Балажан ыйын 19 күнэ – хаар хаһын түһэр. Үөл кус балажан ыйын 30-гар диэри барар, аҕарым буолар.

Балажан ыйын 20 күнэ – хаастар бараллар, аҕыр хаһытыыр.

Балажан ыйын 24 күнэ – Ый туолуута. Силбик түһэр.

Балажан ыйын 27 күнэ – Иһийээнэп Сир тонгор таҥарата. Эһэ арҕаҕар, мөгөтөй хороонугар кириллэр. Муора хааһа собуруу баран бүтэр. Кусхаас үөһэнэн айаннааҕына, уһун кураан күһүн буолар.

Балажан ыйын 28 күнэ – үүнээйи силис тардара тохтуур. Эһэ сэттэ күн устата аһырын баанан, утуйарга онгостор. Анды оҕото барар. Хотуттан тыалырдаҕына, кураас, тымныы күһүн буолар.

Ааһан иһэр сайыммыт

Быйылгы сайыммыт кэлинги сылларга өтөрүнэн буолбатах сайын кэлэн ааһан эрэр. Ол курдук бэс ыйа хотуттан тохтообокко тыалыран тымныы ый кэлэн ааста. От ыйа үгүс улуустары ардаҕынан хатаҕалаата. Биир күн куйаас – иккис күн тымныы, ардах – бу манньк халлаан бүтүн Арасыйыа үрдүнэн туран от ыйыгар Москваҕа, Новосибирскайга үгүс киин куораттарга 1-2 чаас иһигэр ыйдааҕы нуорма ардах түһүтэлээн аастылар. Сахабыт сиригэр алдырхай ардахтар тумнан ааспатылар. Сир айы ууга бары күн бүгүнүгэр диэри буола турар. Ол курдук Өймөкөөн, Абый, Муома, Томпо улуустарыгар ыксаллаах быһыы майгы биллэриллэбит.

Күммүтүгэр улахан эстиилэр быйыл балай да буоллупар. Күн мунутуур уларыһыларын былырын 2024 сылга туораабыппыт, халлааммыт кытта кыһын умайан турар.

даах. Аны мантан ыла кураан сыыйа сүтэн, үчүгэй өҥ дьыллар үүнүөхтэрэ. Онон сүөһү – сылгы көрөөччүлэргэ, сиригэр дьарыктанааччыларга үчүгэй сыллар кэлиэхтэрэ. Бу дьыллары былыһаан сүөһү ахсаанын элбэтэн, ыһы сиригэр улаатыннарар иһиэбин, урукку көрдөрүүлэргэ тийиэбин.

Сылын аайы «Үргэл» сулуспут хаамытын кэтээн көрөрбүнэн, быйылгы сыллаахха «Үргэлбит» ыйы иһинэн кириэн тахсыбыта. Ол үчүгэй дьылларга буолар. Урукку сылларга ыйтан олох ыраах сылдьар этэ, өбүгэлэрбит барахсаппар наһаа да мындыр толкуйдаах эбиттэр. Айылҕаны эрдэттэн курдаттыы биллэллэрэ, ыарахан олохторугар ол туһалааҕа.

Оттон Саха сиригэр «дыхтар сайына» балажан ыйын 6-14 күннэригэр кэлиэхтэрэ. Быйыл үгүс улуустарга хаһын суоһун кэриэтэ, хойутаан түһүөн сөп. Салгын температурата күнүс +12...+16°C, оттон түүн +3...+6°C кыраадыс туруо. Бу барыта Европаттан күлэр «Атлантическай» антициклон «Арктическай» циклону кыайан манньк сылаас, үчүгэй күннэр туруохтара. Ол эрэри, ый ортотуттан саҕалаан ардаҕынан солбуллан баран, балажан ыйын бүтүһүк дэҕээдэтигэр хаарынан солбуллуо. Онон быйыл оҕуруоту, хортуоппуйу балажан ыйын 15 күнүгэр диэри хомуйарга кыах баар буолуо. Быйыл тыабыт ордук киин улуустарга балажан ыйын бүтүөр диэри күөх туран соһутара күтүлүр.

Буолумна даҕаны, бу кэнники 20-чэ сыл Хотугу Муустаах акыйааммыт мууһа ирэн улуу акыйааннар уулара эбиллиннэ диэн буолар. Ол охсуутун биһиги да билэн эрэбит. Чугастыы Ләптевтар муоралара хойутаан тонгор буолан, Саха сиригэр күһүммүт уһаан иһэр. Бу атырдыах ыйын бүтүүтэ үгүс улуустарга дөлүһөн сибэккитэ, ньургуну, күчү сибэккитэ иккистээн тыллан үөн көйүүр, тэмэлдигэн, дьах кытта көтө сылдыра элбэби этэр.

Дэҕээдэ диэн ый 10 хонуга аабыллар:

I Дэҕээдэ – ый 1-10 күннэрэ
II Дэҕээдэ – ый 10-20 күннэрэ
III Дэҕээдэ – ый 20-30 күннэрэ

ИЛИН ЭНЭР УЛУУСТАР:

Балажан ыйа илин энэр үгүс улуустарга былырынныгы тэнгээтэххэ арыһы да сөрүүн буолсу, ол гынан түүнүн улахан хаһыннар суохтар, онон күһүммүт уһуур курдук. II дэҕээдэҕэ балай да ардахтаах буолсу. III дэҕээдэҕэ ардаҕа кыра буолсу.

Бу ый I Дэҕээдэтэ урукку сылларга тэнгээтэххэ түүнүн күһүһүн балай да сөрүүн буолсу. Күнүс +15C+12C кыраадыс сылаас, түүнүн +5C+3C. II Дэҕээдэҕэ күнүс +12C+9C кыраадыс сылаас, түүнүн +5C+3C кыраадыс сылаас.

III Дэҕээдэҕэ күнүс +9C+6C кыраадыс сылаас, түүн +4C+2C кыраадыс сылаас.

Туокул

КУТУРҔАҢ

Арыылаах нэһилиэгин кырдыаҕас олохтооҕо, Үлэ бэтэрээнэ – күндү тапталлаах ийэбит, эбэбит, хос эбэбит

СЫРОМЯТНИКОВА Анна Алексеевна

бу дьыл, атырдыах ыйын 30 күнүгэр уһундук, ыарахан кыһын олохтон туораабытын бары билэр дьонугар, аймактарыгар диригиник курутуу-йан туран иһитиннэрэбит.

Күргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Арыылаах нэһилиэгин олохтооҕо, Үлэ бэтэрээнэ, күндү кырдыаҕас эдьийбит

СЫРОМЯТНИКОВА Анна Алексеевна

олохтон туораабытынан, ытыктыыр күтүөппүтүгэр Николай Титович Захаровка, оҕолоругар, сиэннэригэр, хос сиэннэригэр диригин курутбаммытын тиэрдэбит.

Чурапчыттан, Хатылыттан Монастыревтар, Поповтар дьыа кэргэттэрэ.

Арыылаах нэһилиэгин ытык кырдыаҕа, Үлэ бэтэрээнэ, күндү ийэлэрэ, эбэлэрэ

СЫРОМЯТНИКОВА Анна Алексеевна

олохтон туораабытынан, кийииппитигэр Варвара Николаевна, быраалпытыгар Самуил Самуилович Иовлевтарга, оҕолоругар, сиэннэригэр, кийииппит аҕатыгар Николай Титовичка, бииргэ төрөөбүттэригэр диригин курутбаммытын тиэрдэбит.

Дэбдиргэттан Иовлевтар.

Күндү, таптыыр кэргэнэ, ийэлэрэ, эбэлэрэ

СЫРОМЯТНИКОВА Анна Алексеевна

бу олохтон барбытынан кырдыаҕас таайбытыгар, эбэбит бииргэ төрөөбүт быраатыгар Николай Титович Захаровка, оҕолоругар, сиэннэригэр, бары аймактарыгар диригин курутбаммытын тиэрдэбит, аһыгытын тэнгэ үлэстибит. Кини сырдык мөс-сүөнүн өйдүү-саныы сылдыахпыт.

Тааттаттан, Дьокуускайтан Осиповтар, Афанасьевтар, Николаевтар, Герасимовтар.

Арыылаах нэһилиэгин олохтооҕо, Үлэ бэтэрээнэ, күндү ийэлэрэ, эбэлэрэ

СЫРОМЯТНИКОВА Анна Алексеевна

олохтон туораабытынан, кыһыгар, бииргэ үлэлиир кэлиэҕэбитигэр Анна Николаевнабытыгар, аҕатыгар, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары чугас дьонугар диригин курутбаммытын тиэрдэбит.

«Саҥа олох» эрдээксийэ кэлэктибэ.

Арыылаах нэһилиэгин олохтооҕо, күндү ийэлэрэ, эбэлэрэ

СЫРОМЯТНИКОВА Анна Алексеевна

олохтон туораабытынан, бииргэ үлэлээбит кэлиэҕэбитигэр, дьүүгэбитигэр Анна Николаевна-ба диригин курутбаммытын тиэрдэбит.

Маарыкчаан ТВ-га бииргэ үлэлээбит кэлиэҕэлэрэ, доҕотторо.

КҮНДҮ БАҔ ДЬОММУТ!

Чурапчы улууттан төрүттээх 1996 сыл төрүүх эдэр бичаппытыгар **САРЫАЛ СИВЦЕВКА** көмө буолуоһун! «Спешальная саркома плеча» диэн сэдэх, ыарахан ыарыыттан босхолоһоругар Корсунда суһалтык барыан наада. «BUCKEON ST. MARY'S HOSPITAL» клиника эмтииргэ ылсан бу күннэргэ **2 500 000** солкуобайы **БИИР СОМОҕО** буолан хомуйуоһун!

Эдэр олоххо тирэх буолуоһун!

«САҢА ОЛОХ» хаһыат

Кылабынай эрэдэктэр
ГОРХОВА
Людмила
Владимировна

Эрэдэктэр: СӨ Ылалыттыытыытыыты, Саха Өрөспүүбүлүтүн «Саҥа олох» Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэ.

Таһаарар: СӨ «Саҥа олох» ГАЗ
Таһаарар: аадырыһа: 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sskd@rosstat.gov.ru, Росстатский Федерация Россиялардар СӨ сааһаатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр ретрастатсияныан нүмүрү – ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэт., П.Пинигина, 26 а. Телесууһуннэригэр: эрдээктэр – 41-332, оҕолор – 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Аһаар сурутар элүүтөр саҥа редакция позициялар мэдэни оон түбүтөр буолуох. Суруула ыйылар чачылар кырдыаҕастыгар элүүтөрү аһаар тус бөйүтүсүгэр.

Индекс ПИ964. Бачээкс саҥа № 35 (12014). Көмөһө 2 б.л. Ахсааны 830. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат тэҕээдэҕэ биридэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 04.05.2025 с. бачээксэ бэрлиинэ, 05.09.2025 с. таһыта. Дьокуускай к. Вилюйский переулок, 20 №-дэх дьыттигэр, «Ю.А. Гагарин аһаппыт Дьокуускайдааҕы өрөспүүбүлүтэҕэҕи типография» АУо бачээксэ.

@SANAOLOH